

מקדש הזמנים

ליקוטים חשובים בעניני הזמנים, מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

שבת הגדול

שידעו המצריים שהיו ישראל שומרים השבת במצרים, כדאיתא במדרש (שמו"ר א' כ"ח), היו מתמיהים שהיו מטפלין בבעל חי בשבת, וע"י כך שאלום. לכך קורין דווקא שבת "הגדול". (לבוש או"ח ת"ל א').

ועוד, שזכות שבת הועיל להם

ועוד, אולי זכות שבת אהני להו פורתא להציילן מיד המצריים, ולכן יחסו הנס לשבת. (פרי חדש או"ח ס"ח ת"ל). וכ"כ בספר בינה לעתים (דרוש כ"ג - דרוש א' לשבת הגדול) בשם המפרשים.

ובספר זכר דוד [להר"ר דוד זכות ז"ל, אב"ד ור"מ דק"ק מודונה - נדפס בשנת תקצ"ז] (מאמר ג' פרק ח' - דף נז. בדפ"ר) כתב, תלה הדבר בשבת לפי שלא גרם כל זה אלא קדושת השבת, באשר אז מתבטלת הנהגת השרים והמזלות החצונים, וכן נתבטל אז כח השר והמזל של המצריים, ועל כן נקרא "שבת הגדול", כי ממנו בא מופת לכל השבתות.

ועוד, שלא יטעו לומר שנקרא "גדול" על שם הנס שעלו בו מן הירדן וכתב הב"ח (או"ח שם): מה שתמהים העולם דאמאי יחסוהו לנס אל השבת ולא ליום העשירי בחודש, כבר נאמרו בו דברים הרבה, ואני קיבלתי [משם ר' משה חריף] דהטעם הוא לפי שבעשור לחודש עלו מן הירדן (יהושע ד' ט"ט), ואם היו מייחסין הנס ליום העשירי והיו קוראין יום העשירי "יום גדול", היו טועים לומר שעל שם הנס שעלו מן הירדן נקרא "גדול", ולכך יחסו הדבר אל השבת, לפי שידוע היה שעלייתם מן הירדן לא היתה בשבת. עכ"ל.

ועוד, כי יום השבת ננס זה שניהם מורים על יצירת בראשית ובדרושי הצל"ח (דרוש ל"ה) כתב, "עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית", הרי ששבח של גדולה שאנו משבחים לשמו הגדול יש לו שייכות ליצירת בראשית, שזהו גדולתו הנפלאה. והנה, נודע שיציאת מצרים הוא אות ומופת על חידוש עולמו, ודבר זה כפול בכל דברי המפרשים, וגם ע"פ פשוטן של דברים, משום שע"פ מערכת המזלות, אז בעת ההיא והמחגרת הגדולה אז היה ע"פ המזלות שאין עבד יכול לברוח ממצרים. והנה, לפי דעת האומות הקדומים שהעולם קדמון ואין לו מנהיג, א"כ כל הנהגות העולם ע"פ המזלות ואין לשנות דבר. והקב"ה ברוב גדולתו שידד המערכות, ובחודש ניסן שהוא מזל טלה - מזל מצרים, הוציא לעין כל ששים רבוא ישראל, מלבד נשים וטף וזקנים. הרי נתפרסם עוצם יכלתו, ושהוא המעריך המערכות של המזלות, והוא היוצר בראשית - ברצונו העריכם, וברצונו שידדם.

נמצא שלקחת הטלה לפסח הוא אות על שידוד המזלות, ועל יצירת העולם. וגם שביתת שבת הוא אות למעשה בראשית, מקרא מפורש בתורה (שמות כ' י"א) "וינח ביום השביעי, על כן ברך וגו'". ולכך הוקבע נס זה ליום השבת קודש.

ונקרא "שבת הגדול", ששם "גדול" מורה על יצירת בראשית. "הגדול" הוא כינוי להקב"ה - שבת של גדול, דהיינו שבת בראשית שבו שבת הא-ל הגדול. עכ"ד בקיצור.

ועוד, לפי שעצמו של יום השבת מגדיל מהות הנס

בספר בינה לעתים (דרוש כ"ג - דרוש א' לשבת הגדול) כתב: נראה לי, למה שעיקר כוונת נס זה היתה להורות ולפרסם טעות המצריים בעבודת יראתם לכוכבים ולמזלות ובפרט למזל טלה, והיה השה שם כולל לטלה וגדי כאמרו "שה כשבים ושה עזים" (דברים י"ד ד'), וא"כ ממילא נשמע כי שני המזלות אשר בשמים טלה וגדי שניהם היו נעבדים להדמות ועל שניהם באה מצות קרבן פסח מן הכשבים או מן העזים תקחו (שמות י"ב ה'). לכן רצה הש"י להורות הכנעתו והשפלתו ביום ממשלתו ורום מעלתו, הוא יום השבת שמזלו גדי וטלה, שעם היותו שולט באותו היום

בשבת זו הקב"ה קרבנו לעבודתו בראשונה

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות, והבדילנו מן התועים, וקרבנו לעבודתו עבודתו הקודש להיות לו לעם נחלה. והכל נעשה היום הזה, שבת הגדול - בעשור לחודש הזה, שצונו (שמות י"ב כ"א) "משכו וקחו" - למשוך ידינו מעבודה זרה טומאת מצרים, וליקח צאן לפסח (שמו"ר ט"ז ב.). (דרושי הצל"ח דרוש ל"ה).

טעמים שנקרא "שבת הגדול"

ע"ש הנס הגדול: כשהיו לוקחים שה לפסח ביקשו המצריים להרע להם, ולא יכלו שבת שלפני הפסח קורין אותו "שבת הגדול". והטעם, לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור לחודש היה, כדכתיב (שמות י"ב ג) "בעשור לחודש הזה ויקחו להם שה לבית אבות שה לבית", ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה', כדאיתא בסדר עולם (פ"ה), ונמצא שעשרה בחודש היה שבת. [וכשנצטוו במצוה, אמרו ישראל "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו?!"] אמר להם הקב"ה "עתה תראו הפלא שאעשה!" [מחזור ויטרי סי' רנ"ט, ועוד] הלכו ולקחו להם כל אחד שה לפסחו, [וגררוהו על הקרקע לבזותו לעיני המצרים שמחזיקין אותו לאלוה (לבוש או"ח ת"ל א')], וקשר אותו בכרעי מטתו, ושאלום המצריים "למה זה לכם?" והשיבו "לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו". והיו שיניהם קהות על ששוחטין את אלהיהן, ולא היו רשאים לומר להם דבר. (טור או"ח סימן ת"ל).

ובספר כלבו (סימן מ"ז, וכ"כ במהרי"ל - מנהגים הל' ערב פסח י', ובמחזור ויטרי סי' רנ"ט, וכע"ז בשבלי הלקט סי' ר"ה, ועוד) כתב שכשראו המצריים שלקחו פסחיהם, חגרו איש חרבו על ירכו וביקשו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. וה' ברחמיו הגין על ישראל, והחלה את מצרים בתחלואים משונים, וגדונו ביסורין גדולים, שהיו מיעינהן מרותחין ובאש נדעכים וכו', ולא יכלו להזיק לישראל מאומה. עכ"ד.

ועל שם שנעשו נסים גדולים לישראל באותו שבת שהיה לפני הפסח, ומפני שזאת היתה התחלת הגאולה (מאמר חמץ לרשב"ץ), נקרא כל שבת שלפני הפסח "שבת הגדול". (טור שם, וכלבו סי' מ"ז, ושאר ראשונים הנ"ל).

ועוד, שמלקחת השה לפסח נסבב הדבר שילחמו בכורי מצריים במצרים

וכתב הלבוש (או"ח ת"ל א', והוא ע"פ תוספות שבת פז: ד"ה ואותו): ועוד נס נעשה בו, שכשלקחו ישראל פסחיהם ובאו המצריים ושאלום, היה בכלל תשובתם להם שיהרוג הקב"ה בכורי מצרים, ובכורי ישראל יציל, כי יראה הדם ופסח על הפתח אשר שם בכורי ישראל, ואז נתקבצו בכורי מצרים אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש ממנו שישלחו את ישראל ולא יהרגו, ולא רצה פרעה ושריו, ועשו הבכורות מלחמה בעיר, והרגו מהם הרבה, הדא הוא דכתיב (תהלים קל"ו י') "למכה מצרים בבכוריהם", "למכה בכורי מצרים" לא נאמר, אלא "למכה מצרים בבכוריהם", לומר כי הבכורים הם המכים, ולא המזכים. עכ"ל.

למה תולים הנס ביום ראשון שלו

אע"פ שהנס היה כל הד' ימים עד הפסח, ויותר ביום רביעי - ששחטוהו, מ"מ עיקר הנס וקיהיון השינים הוא יותר בהתחלה, ואח"כ כיון דדשו דשו. (לבוש או"ח ת"ל א').

למה תולים הנס בשבת, ולא בעשירי לחודש: בא הנס ע"י שמירת שבת

מה שתולים הנס בשבת, ולא ב' לחודש באיזה יום שיפול [ולקרותו "יום גדול" (פרי חדש)], מפני שלא בא הנס אלא ע"י שמירת השבת, שמפני

דרשת שבת הגדול

הלכות החג: עיקר הדרשה יהיה בהלכה למעשה

שואלין הלכות פסח קודם לפסח שלשים יום. ומטעם זה נוהגים לדרוש בשבת שלפני הפסח, שהוא "שבת הגדול". (שלחן ערוך או"ח תכ"ט א', ומגן אברהם ס"ק ב', וכ"כ במשנה ברורה ס"ק ב'). ובדרשות צפנת פענח למהרי"ט ז"ל (סוף דרוש ב' לפרשת בא) כתב ששמע שכבר מימי היותנו בבבל היו רגילים להתקבץ קבוץ גדול בשבת זו ולהזהיר לשאול ולדרוש בהלכות פסח. ע"ש.

ולכן, כל איש ישראל יהגה כפי כחו באותו היום בדיני חג הפסח, כי רבו, וגם רגליו ירוצו לשמוע הדרשה. (זכר דוד מאמר ג' פרק כ' - דף פה.:-).

והעיקר [בדרשה זו] להורות לעם ה' דרכי ה' ללמד המעשה אשר יעשון, דהיינו דיני הגעלה וביעור חמץ ושאר הלכות פסח, [משום דנפיש וחמירי הלכות פסח (מהרי"ל - מנהגים - ל' יום קודם לפסח - ב')] [ובשבלי הלקט (סי' ר"ה) כתב שדורשים גם בלכות יום טוב וחול המועד]. **מגן אברהם** או"ח תכ"ט ס"ק א', וכ"כ במשנה ברורה שם ס"ק ב'). אבל אם יהיה הדרשה רק בפלפול או דרוש בעלמא, אין יוצאין בזה ידי חובתן. (משנה ברורה שם).

אף אם כבר יודעים ההלכות, צריך לחזור ולהזכירם בשבת זו

ובשבלי הלקט (סימן ר"ה) כתב דאף אם העם כבר למדו את ההלכות, דבר חשוב הוא לחזור ולהזכירם בשבת זו. וכע"ז מצאתי בספר מהרי"ל (מנהגים - ל' יום קודם לפסח אות ב'), שפעם אחת סיים [מהרי"ל ז"ל] ואמר: ידענא בעם זה דכולם יודעים הלכות המועד, מקטנים ועד גדולים, וכל שכן הלומדים שיודעים דברי רז"ל, אפילו הכי מוטל על הציבור לשמוע הדרשה, שמתוך כך משימים אל לבם בשעת מעשה. עכ"ל.

הלכה למעשה וסיפור נס יציאת מצרים: כך נהגו בדורות הראשונים - ע"י הזכרת הנסים מקיימים המצוות יותר בשלמות

בספר שבלי הלקט [לרבינו צדיקה ב"ר אברהם הרופא ז"ל, א' מן הראשונים בתקופת מהר"ם מרוטנבורג ז"ל] [סימן ר"ה] כתב שנוהגין לדרוש בשבת הגדול בהלכות ביעור חמץ וכו', ועוד, "לספר גבורות אלקינו, איך באו אבותינו במצרים, איך הוציאתם בתועפות ראם לו וקרע לנו את הים, ולספר ולדרוש בקהל את כל אשר עשה", עכ"ל. וכ"כ בספר **בינה לעתים** (דרוש כ"ג - דרוש א' לשבת הגדול). וכ"כ בספר **כסף מזוקק** [למוהר"ר יאשיהו פינטו ז"ל, רב מובהק ודרשן גדול בעיר דמשק - נדפס בשנת שפ"ח] (סדר צו לשבת הגדול דרוש א' - דף ר"א טור ג') וז"ל: נהגו ישראל בכל מקומות מושבותיהם להיות שואלים ודורשים בהלכות הפסח ביום השבת הגדול והנורא הזה המרבים לדרוש ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר הרי זה משובח. עכ"ל. ובדרשות **ר"י אבן שועיב** [תלמיד הרשב"א ז"ל] (פרשת צו ולשבת הגדול) כתב שע"ז שמזכירים הנסים הגדולים אשר עשה ה' עמנו, אז המצוות נעשים יותר בזריזות ובשלימות.

ובספר **זכר דוד** (מאמר ג' פרק כ' - דף פה.:-) כתב: הדורש ירחיק עצמו מהפלפולים ובייפוי המליצות, רק כל מגמתו תהיה להודיע לעם משפטי רגל הקדוש הבא ולהגדיל גדולת עוז נפלאות הבורא בסיפור הנס בדברי הגדה המושכים לבו של אדם, ולתקוע בו יראת שמים להכיר טובתו של מקום עלינו בהוציאנו ממצרים, וגם שם הצילנו כי הפליא ה' בין ישראל למצרים כשהם עשר מכות וכו'. עכ"ל.

התעוררות על הגאולה: שבניסן עתידין ליגאל

ובספר **מחזיק ברכה** [להחיד"א ז"ל] [או"ח ת"ל ד'] כתב: בדרוש שבת הגדול יאזור חיל לעורר לב העם על הגאולה, דאמר רז"ל (ר"ה יא). בניסן עתידין ליגאל, וכמה מאות שנים הנסני"ם נראו בארץ ואנחנו לא נושענו, ויאריך בזה כי כיד ה' הטובה עליו. עכ"ל.

בהיות נוסף עליו כח כוכב שבתאי, עכ"ז צר כחו ונפל שדוד לפני בני ישראל ובידם יקחוהו ויאסרוהו עד לטבח יובל. וא"כ באיזה יום אחר שאינו משליטת המזל לא היה הנס כ"כ גדול. ולכך נקבע זכר הנס הזה הגדול משנה לשנה ביום שבת קדש להקרא "שבת הגדול", להודיע שעצמו של יום השבת מגדיל אף מרומם מהות הנס. עכ"ד.

לפי שבשבת זו נכנסו ישראל למצוות: עשו בו מצוה ראשונה

כתב **החזקוני** (שמות י"ב ג'): "בעשור לחודש הזה ויקחו להם", יום שבת היה, ולפי שעשו בו ישראל מצוה ראשונה, כגון מקח הפסח בעשור, נקרא "שבת הגדול". עכ"ל. ובאבודרהם (חודש ניסן) הביא את זה בשם **מחזור ויטרי**, שלכך נקרא "שבת הגדול", שהוא שבת ראשון שנכנסו למצוות.

וגם בספר **עוללות אפרים** (ח"ב עמוד ב' מאמר ל"א-ל"ב) הביא את הטעם הזה. וכתב דכשתצריך תואר השבת ("גדול") לתואר הפרשה ("צו", שברוב השנים חל שבת הגדול בפרשת צו) תמצא "גדול צו", וזה הוראה כי גדול המצווה ועושה וכו' (קדושין לא). וע"ש ע"ד.

על שם דרשה: בשבת זה מארכים בדרשות - מתקבצים קהילות גדולות לשמוע הלכות גדולות

בשבת זה מאחרים העם בבית הכנסת לשמוע הלכות הפסח ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה עם אבותינו במצרים, ומפני האיחור הזה שמאחרים בבית הכנסת נראה להם היום גדול, על כן הרגילו לקרותו "שבת הגדול". (**שבלי הלקט** סימן ר"ה, הובא במטה משה - סי' תתקמ"ב, וכ"כ במהרי"ל - מנהגים, ובספר בינה לעיתים - דרוש כ"ג - דרוש א' לשבת הגדול).

וכע"ז **בצדה לדרך** (מאמר ד' כלל ג' פרק ג'), שבשבת הזו היו מתקבצות קהילות גדולות כדי לשמוע הלכות הפסח, ולכן קראוהו "שבת הגדול" - לשמוע הלכות גדולות: מקום זבחים ועולות, ותשובות ושאלות בהלכות הפסח והתפילות, ולהודות לנורא עלילות הנותן בים דרך ומסילות. עכ"ד.

מנוחת שבת זו נמשכה לימות החול: כיון שידעו ששוב לא ישתעבדו לפרעה

כתב **מהרי"ט ז"ל** (צפנת פענח - דרוש ב' לפרשת בא): הרב אבא מארי (המבי"ט) ז"ל היה דורש טעם שנקרא "שבת הגדול", שכשהיו ישראל במצרים, שאל משה מפרעה יום אחד של מנוחה, ותפס לו יום שבת (שמות רבה א' כ"ח). ומ"מ בכל שבת תיכף היו יוצאים ממנוחה ועונג ליגיעה וענוי. אבל בשבת הזו, שהיה יום שלקחו יראתם וקשרוהו בכרעי המטה והיה להם תלוי ראש, לא חזרו להשתעבד. לכך נקרא "שבת הגדול", כלומר יומא דשבתא אריכתא. ואפילו למה שכתבו במדרש שכל אותם שנים עשר חודש שהיה משפט המצריים לא נשתעבדו, היינו שלא היו משועבדים בעבודה קשה, ומ"מ אכתי עבדי פרעה גינהו, אך בשבת זה ידעו שיצאו לחירות, שאם באלהים (של המצריים) שלטו, בעצמם לא כל שכן. עכ"ד.

המשכת קדושת השבת עד החג: זה היה שבת ראשון שנמשך קדושתו עד החג

שבת זו נקרא "שבת הגדול", והרבה טעמים נאמרו בו. ומ"מ מ"ט לקרותו "גדול" דוקא. ונ"ל משום דכל שבת מושך קדושתו רק עד מוצאי שבת קודש, ואז חוזרים רשעים לדינם, ואומרים "ויהי נועם" כידוע (עי' טור או"ח סי' רצ"ה), אך שבוע שחל יום טוב בתוכה, כיון שהימים שבינתיים מונחים בין קדושת שבת לקדושת יו"ט, נמשך קדושת שבת יותר, ואין אומרים "ויהי נועם", כי אין שליטה למציקים אז. נמצא אותו השבת הוא גדול, ונמשך זמנו יותר משארי שבתות. ומיום שנברא העולם עד עתה - שבת זה של עשור לחודש הזה, לא היה נמשך קדושתו [של שבת] יותר מכ"ד שעות, וזה היה השבת הראשון שעתיד להיות יום טוב ביום ה' שאחרי (כשבת פז), על כן נקרא הוא "שבת הגדול" הראשון. (דרשות חתם סופר דף רלד. בהערה).